

Atmintis šiuolaikinėje Baltijos šalių literatūroje

AURELIJA MYKOLAITYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, 08105 Vilnius

El. paštas galinda.m@gmail.com

Straipsnyje aiškinamasi, kaip šiuolaikinių mokslininkų suvokiama atmintis, kokie galimi jos raiškos būdai literatūroje. Remiamasi vokiečių literatūrologės Astridos Erll tyrinėjimais, kuriuose išskiriamos kultūrinė ir komunikacinė modos kaip perteikiančios santykį su praeitimi, konstruojančios istorinį naratyvą. Teorinėje dalyje pabrėžiama, kad atmintis iš esmės yra įmanoma tik todėl, kad pasakojamos istorijos. Trijų romanų analizė atskleidė skirtingus raiškos būdus: Rūtos Šepetys romane *Tarp pilkų debesų* labiausiai pasikliaujama kultūrine moda, Māros Zālītės romane *Penki pirštai* kultūrinė ir komunikacinė modos išlaiko pusiausvyrą, o štai Ilmaro Taskos romane *Pobeda 1946* vyraujančią poziciją užima komunikacinė moda. Tokių modų skirtingumą greičiausiai lemia kultūriniai poreikiai: vienaip rašoma norint sudominti kuo platesnę auditoriją (R. Šepetys romanas išverstas į daugiau nei 30 kalbų), kitaip – siekiant patraukti savo regiono skaitytojų dėmesį.

Raktažodžiai: atmintis, Baltijos šalių literatūra, istorinis naratyvas, kultūrinė moda, komunikacinė moda

IVADINĖS PASTABOS

Šiuolaikinėje literatūroje randasi vis daugiau tekstų, kuriuose atsigręžiama į neseną praeitį: gilinamasi į asmenines patirtis, giminės istorijas, perduodamas iš kartos į kartą, ankstesnių autorių užrašytus prisiminimus. Baltijos šalyse linkstama atsigręžti į tuos istorijos įvykius, kurie buvo nutylėti, apie kuriuos nenorėta kalbėti kaip apie skaudulius. Dabar, XX a. 2-ajame dešimtmetyje, daugėja tekstų, kuriuose reflektuojamas sovietmetis. Tai matyti ne tik literatūroje, bet ir kine, teatre – menuose, kuriuose išryškėja istorinis naratyvas.

Šiame straipsnyje pirmiausia siekiama išsiaiškinti, kas yra atmintis, kaip ji suvokiama literatūrologų, kokia atminties koncepcija gali būti paranki tekstų analizei. Vieni iš naujausių tyrimų – vokiečių literatūrologės A. Erll darbai, kuriuose mokslininkė, pasitelkdama šiuolaikinius atminties tyrėjus, pristato galimą literatūros tekstų analizės įrankį. Šis teorinis pagrindas – instrumentas, padėsiantis analizuoti Baltijos šalyse labai populiarius romanus: R. Šepetys *Tarp pilkų debesų* (2011), M. Zālītės *Penki pirštai* (2013) ir I. Taskos *Pobeda 1946* (2016).

ATMINTIES KONCEPTAI

Kaip pripažįsta vienas iš šiuolaikinių filosofų Svenas Berneckeris, „Yra daugybė atminties rūšių, bet nėra vienos bendros atminties rūšių klasifikacijos“ [1, 11]. Įvairių teorinių svarstymų apžvalgos tik rodo, kad viena koncepcija neretai konfrontuoja su kita: tai akivaizdžiai matyti išsamiaame straipsnyje „Atmintis“, 2017 m. paskelbtame „Stanfordo filosofijos enciklopedijoje“ (*Stanford Encyclopedia of Philosophy*) [10]. Tą patį galima matyti ir psichologijoje, kai atmintį siekiama apibrėžti remiantis gausių tyrimų rezultatais, neretai labai prieštariniais. Atminties procesai rūpi ir neurologijai, šiuo metu ypač sparčiai besivystančiam mokslui, susijusiam su smegenų veiklos tyrimais; bene labiausiai gilinamasi į degeneracijos procesus, kurie lemia užmarštį, siekiama išsiaiškinti demencijų priežastis ir užkirsti joms kelią. Taigi atminties tema yra aktuali filosofijoje, psichologijoje, neurologijoje – netgi kalbama apie aiškų posūkį į atminties tyrimus.

Nuo šių tyrimų neatsilieka kultūros studijos ir literatūrologija. 2018 m. pasirodžiusioje knygoje „Kultūros ir atminties pagrindai“ (*Handbook of Culture and Memory*) siekiama išsiaiškinti, ką atmintis reiškia pačiai kultūrai. Knygos sudarytojas Brady Wagoneris įvadiniam straipsnyje primena graikų mitą apie atminties deivę Mnemosinę, kuri pagimdė devynias mūzas. Taigi atmintis išaugina kultūrą, tampa visų menų pagrindu. Pasak mokslininko, atmintis nėra saugykla, tai procesas, kuriame mes visi svarbūs kaip mediumai. B. Wagonerio nuomone, sociologas Maurice'as Halbwachsas pernelyg akcentavo žmogaus socialumą, o psichologas Fredericas Bartlettas atskleidė atskiro asmens, jo interesų, emocijų, gyvenimo istorijos svarbą. Mokslininko teigimu, „individai konstruoja atmintį kartu ir per santykį su bendrai paplitusiais simboliais, ritualais ir įvykiais, jie kuria savo pačių variacijas šiame procese“ [15, 8]. Knygos šiame veikale vadinamos atminties technologija, kartu pripažįstant, kad tokių technologijų gali būti pačių įvairiausių, pavyzdžiui, katedrų vitražai.

Literatūrologinė atminties samprata bene išsamiausiai apžvelgta vokiečių literatūrologų A. Erll ir Ansgaro Nünningo straipsnyje „Literatūrologiniai atminties konceptai: įvadinės pastabos“ („Literaturwissenschaftliche Konzepte von Gedächtnis: Ein einführender Überblick“), pasirodžiusioje knygoje „Atminties konceptai literatūrologijoje“ (*Gedächtniskonzepte der Literaturwissenschaft*, 2005). Mokslininkai įvardija tris tyrimų kryptis: „Literatūros atmintis“ („Gedächtnis der Literatur“), „Atmintis literatūroje“ („Gedächtnis in der Literatur“) ir „Literatūra kaip atminties medija“ („Literatur als Medium des Gedächtnisses“). Pirmosios krypties tyrinėtoja įvardijama Renatė Lachmann, kuri intertekstualumą atskleidė kaip literatūros atmintį. Atsiminimo perteikimą literatūroje siekė apibrėžti Suzanne'ą Nalbantian, analizavusi įvairių autorių kūrybą: Jeano-Jacques'o Rousseau, Charleso Baudelaire'o, Marcelio Prusto, Virginios Woolf, André Bretono, Jorge'o Luiso Borgeso. Vis dėlto, pasak vokiečių tyrėjų, literatūra ne tik remiasi atminties procesais, ne tik vaizduoja atmintį, bet ir gilinasi į atminties specifiką. Straipsnyje pabrėžiama, kad „praeities versijų kodavimas – nuo gyvenimo patirties iki tautos istorijos – neišivaizduojamas be literatūrinių formų“ [3, 6].

Šios, trečiosios, krypties inovatore galima būtų laikyti A. Erll, kuri savo tekstuose remiasi kognityvinės psichologijos įžvalgomis. Pasak mokslininkės, „kognityvinės psichologijos atstovai tvirtina, kad atminties veiksmi, priklausantys epizodinės-autobiografinės atminties sistemai (t. y. gyvos patirties atminčiai), gali būti realizuoti tik per istorijos pasakojimą“ [4, 213]. Tyrėjai rūpi atskleisti ne tiek, kas atsiminama literatūroje, bet kaip atsiminama, koku būdu įprasminamas atminties veiksmas. Straipsnyje „Literatūros kaip

kolektyvinių tekstų skaitymas“ („Reading Literature as Collective Texts“) mokslininkė išskiria skirtingas raiškos tendencijas, pavadindama jas kultūrine ir komunikacine modomis. Kultūrinė moda apibrėžia pasakojimą, kuris remiasi plačiu kultūriniu horizontu, o štai komunikacinė moda apima istoriją, kurioje pasirodo specifinė patirtis, perteikiamas socialinis kontekstas. Pasak A. Erll, šios modos tampa komunikacinės ir / ar kultūrinės atminties nešėjomis. Išskiriami tam tikri konkretūs abiem modoms būdingi bruožai [5].

Lentelė. Modų bruožai

	Kultūrinė moda	Komunikacinė moda
atranka	nuorodos į kultūrinę atmintį (intertekstualumas)	nuorodos į komunikacinę atmintį (interdiskursyvumas)
kalba	stilizuota kalba	aplinkai būdinga kalba / kasdieniška kalba
naratyvinė mediacija	autorinis balsas	asmeninis balsas
pagrindiniai veikėjai ir jų požiūriai	elito nariai, valdžios atstovai / žvilgsnis „iš viršaus“	paprasti veikėjai / žvilgsnis „iš apačios“
siužeto struktūra ir žanras	uždaros struktūros / klasikinės mimetinės formos	atviros struktūros / neklasikinės mimetinės formos
laiko ir erdvės perteikimas	mitiniai laikai ir erdvės	kasdien patiriami laikai ir erdvės (t. y. realybės efektas)

Šiame straipsnyje pasirenkamas būtent šis A. Erll išbandytas atminties tyrimo įrankis: siekiama išsiaiškinti, kaip atmintis įprasminama šiuolaikiniuose trijuose literatūros tekstuose, kuri, kultūrinė ar / ir komunikacinė moda, pasirenkama romanuose apie sovietmetį.

ATMINTIES RETORIKA: KULTŪRINĖ IR KOMUNIKACINĖ MODOS

Kultūrinę modą galbūt geriausiai padėtų vizualizuoti belgų siurrealistinio Rene Magritte paveikslas „Atmintis“ („La Mémoire“, 1948). Šiame kūrinyje galime įžvelgti bendrus kultūrinius įvaizdžius: šviesa ir tamsa, atvira erdvė ir uždanga, išbaigtos formos ir dėmė, gyvybė ir sąstingis. Vaizdas prisodrintas intertekstų, kuriančių platų kultūrinį kontekstą. Paveiksle galėtume atpažinti formų stilizaciją, angažavimąsi klasikais, mitinį laiką ir erdvę. Su asmenine dailininko patirtimi toks paveikslas, atrodo, nėra tiesiogiai susijęs – tai kultūroje įsišaknijusi atminties alegorija.

Visai kitoks ispanų siurrealistinio Salvadora Dalí paveikslas „Atminties atkaklumas“ („La persistencia de la memoria“, 1931), kuriame greičiausiai atpažįstamas interdiskursyvumas: tyrinėtojai nurodo Alberto Einsteino reliatyvumo teorijos poveikį (tirpstančių laikrodžių vaizdinys). Šio paveikslo peizažas nėra koks nors kultūros simbolių žymėjimas, o pirmiausia – paties S. Dalí nuo vaikystės pažįstamas kraštovaizdis, Šiaurės rytų Katalonija. Tarsi įsiliejama į asmeninę erdvę, vaikišką patyrimą, kurį atkuria atmintis. Tai jau ne mitinė, o asmeniškai išgyventa erdvė ir laikas, realybės, tirpstančios sapne, siurrealistinis vaizdinys.

Ar R. Šepetytys, M. Žalitis ir I. Taskos romanai galėtų būti apibūdinti kaip priklausantys kultūrinei modai? Iš visų trijų romanų bene labiausiai kultūros atminties ženklų

prisodrintas R. Šepety's romanu *Tarp pilkų debesų*. Nors autorė ir yra lietuvių kilmės, ji gimė ir augo Jungtinėse Amerikos Valstijose. Istoriją, kurią papasakojo savo skaitytojams, pirmiausia pažino iš knygų: akivaizdi Dalios Grinkevičiūtės atsiminimų *Lietuviai prie Laptevų jūros* įtaka, pasinaudota muziejų fondų medžiaga, tremtinių atsiminimais. Autorė šiuos savo šaltinius įvardija knygos gale. Taigi pasakojimą inspiravo ne asmeninė patirtis, o vaizduotė, maitinama kitų autorių tekstų, todėl trūksta pačios kasdienybės kalbos, detaliai perteiktos patirties.

Pasak tyrinėtojų, su patirtimi susijusi atmintis yra labiau detalizuota, o atmintis, susijusi su vaizduote, išsiskiria kognityvinėmis operacijomis [10]. Tai nėra koks nors dėsnis, greičiau tendencija. Atmintis gali būti apibrėžiama kaip praeities kontroliuojama vaizduotė. R. Šepety's romanu būtent yra paskatintas vaizduotės, kuri ieško atramos ne asmeniniame patyrimo, o kultūroje. Kasdienybės detales šiame romane keičia kultūros simboliai, pavyzdžiui, jau pasakojimo pradžioje minima duona, kuri svarbi visoje istorijoje.

Istorinį kontekstą, labiau pažįstamą lietuvių skaitytojams, išplečia dailės intertekstai – pagrindinė romano veikėja Lina troško būti dailininke, ją labiausiai buvo patraukęs Edvardas Munchas ir jo ekspresionistinė maniera. Paveikslas „Šauksmas“ įkūnija vidinį Linos pasaulį, yra jos žodžiais neišreiškiamo skausmo išraiška. Štai kaip romane apibūdinamas šis paveikslas: „Vos tik užmerkдавau akis, priešais išvysdavau paveikslą „Šauksmas“, tikrai rėkiantis veidas buvo mano“ [13, 193]. Romano pabaigoje minimi E. Munko paveiksmai, perteikiantys slogią suspausto gyvenimo nuotaiką: „Pelenai“, „Mirties kambarys“. Romano pavadinimas taip pat yra nuoroda į pilką pelenų spalvą, kuri išreiškia gyvenimo slogumą („Between Shades of Gray“ pažodžiui reiktų versti „Tarp pilkų šešėlių“ arba „Tarp pilkų brūkšnių“).

R. Šepety's intertekstai nesunkiai atpažįstami vakariečiams, pavyzdžiui, 102 ir 23 psalmės iš Biblijos – kaip universalus kančios įprasminimas. Kultūrinį kontekstą, gerai pažįstamą anglakalbiams skaitytojams, taip pat plečia romane minimi Charleso Dickenso kūriniai.

Kita vertus, nors šis romanu kultūros intertekstų prasme yra labai tirštas, autorė renkas ir tas priemones, kurios būdingos komunikacinei modai. Pagrindinė veikėja tėra penkiolikametė Lina – jos balsas nėra tas autoritetingas žvilgsnis „iš viršaus“, bet greičiau žvilgsnis „iš apačios“. Nuo pat pirmųjų romano eilučių tekstas konstruojamas kaip paauglės, dar neturinčios didelės gyvenimo patirties, asmeninis pasakojimas: „Mane išvežė su naktiniais“ [13, 7]. Toks teksto raiškos būdas tarsi prislopina kultūrinę modą ir atveria komunikacinės modos galimybes: romanu iš pirmo žvilgsnio primena išpažintį, tarsi būtų išaugęs iš patirties. Asmeninį pasakojimo toną dar labiau sustiprina atsiminimų nuotrupos, kurios yra tarsi Linos dienoraščio intarpai. Tokia dviejų modų jungtis greičiausiai ir lėmė, kad tekstas, viena vertus, yra labai talpus, kita vertus, įtaigus. Pasak *Los Angeles Times* autorės Susan Carpenter, „romanu „Tarp pilkų debesų“, ši sunkumų ir žmogaus triumfo istorija, yra akis atveriantis realios tragedijos pervaizdavimas, parašytas grakščiai ir širdingai“ [2].

M. Zālītės romanu *Penki pirštai* kitaip atskleidžia kultūrinę ir komunikacinę modas. Intertekstualumas šiame romane taip pat svarbus, tačiau labiau sietinas su baltų kultūra: ypač reikšmingas vaizdiny's obels, ant kurios šakų tarsi rankų įsikuria pagrindinė romano veikėja Laura. Vyrauja šviesus latvių sodybos paveikslas: taip įsiliejama į latvių kultūrinę erdvę, įsitraukiama į mitinį pasaulėvaizdį. Toks kultūrinis posluoksnius gali būti net neatkoduojamas kitataučio, o tik suprastas kaip graži vaikystės pasaulio vizualizacija.

Atrodo, intertekstualumas anaip tol nėra esminis romano bruožas: į pirmą planą iškyla asmeninis penkiametės mergaitės Lauros patyrimas. Pasitelkiama labai specifinė kalba: pokario vaiko žodynas, atmieštas rusų kalbos intarpais, atsineštais iš tremties, dar labai skurdus, bet nuolat kintantis, turtėjantis, kol galiausiai pasakoma „aš“. Teksto struktūra taip pat liudytų komunikacinę modą: romane labai daug dialogų, kiekvienas veikėjas įgauna savo balsą ir charakterį. Įtaigiai priartėjama prie vaiko žiūros, įsigilinama į vaiko pasaulį per kasdienybės detales, pavyzdžiui, kaip džiaugiamasi vaisių pilnu sodu. Vis dėlto knygos recenzentė Inga Gaile yra pažymėjusi, kad vaiko perspektyvą retkarčiais užgožia autoritetingas suaugusiojo žvilgsnis, žinantis, kas yra gerai ir kas blogai [6]. Tarsi dar būtų svyruojama tarp kultūros suformuoto žinojimo ir grynai asmeninės patirties, ateinančios iš vaikystės. Rašytoja yra pripažinusi: „Savą Latvijos atradimą aš atsimenu labai ryškiai, aš norėjau tai užrašyti“ [12]. Kita vertus, kitas prisipažinimas tai tarsi ir paneigia: „Tai nėra vaikystės prisiminimai. Žinoma, tais prisiminimais ir remiamasi, tačiau tikrovė perkurta meno formomis“ [11]. Galima teigti, kad šis romanas derina abi modas – kultūrinę ir komunikacinę.

Iš aptariamų romanų akivaizdžiai išsiskiria estų rašytojo I. Taskos romanas *Pobeda 1946*. Vietoj intertekstualumo šiame tekste išryškėja interdiskursyvumas, pasireiškiantis skirtingų žanrų, diskursų, stilių difuzija. Pirmiausia paminėtina tai, ką jau yra pažymėjęs romano recenzentas Peeteris Helme – tai kinematografinis principas [7]. Pats I. Taska yra filmų kūrėjas, ir kaip tikras scenaristas pina ryškias siužetines linijas, dėlioja vieną po kitos scenas, išryškina charakterius: vyro, moters, vaiko, Talino operos dainininkės, BBC žurnalisto. Siužetas intriguoja, įtraukia, čia daug veiksmo, erdvės: vaizduojamas ne vien tik Talinas, bet ir Maskva, Londonas. Nemažiau reikšmingi geopolitiniai aspektai – ypač tai atsiskleidžia per BBC žurnalisto samprotavimus apie geležinę uždangą ir Rytų Europos atskirtį. Žurnalistinis diskursas pasitelkiamas ne tik siekiant perteikti vakarietišką požiūrį (Londono BBC), bet ir nurodant į nepriklausomos Estijos žiniasklaidą: vienoje autoriaus pastaboje minimas konkretus 1993 m. straipsnis, kuriame buvo rašoma apie smulkinimo mašiną saugumo rūsyje, skirtą žmonėms sumalti. Romane akcentuojama viso to košmaro užmarštis: „Vyras dar nežinojo, kad maždaug po pusės šimtmečio žurnalistai ateis čia fotografuoti ir apie šią patalpą parašys laikraštyje straipsnį, kuris irgi netrukus bus užmirštas. Kaip ir vardai tų, kurie buvo čia sumalti“ [14, 275]. Taigi jungiami istoriniai, politiniai, meniniai diskursai. Skirtingiems pasauliams parodyti pasirenkami ir skirtingi stilistiniai registrai: buitinė, administracinė, publicistinė, poetinė kalba. Taip siekiama perteikti kalbinį tirštumą, balsų kakofoniją.

Romanas *Pobeda 1946* – daugiasluoksnis, įvairiapusiškai perteikiantis sovietmečio patyrimą. Naratyvas paremtas keliais balsais, kurie priklauso skirtingų socialinių sluoksnių, skirtingo išsilavinimo, amžiaus žmonėms. Vis dėlto pagrindinė linija – šešiamečio berniuko ir jo šeimos, artimiausių giminaičių, negalinčių apginti vaiko nuo prievartos. I. Taskos romane įtaigiai parodoma, kaip šeimos gyvenimą sunaikina sovietų saugumas, kuris sekimui pasitelkia dar nieko nesuprantantį vaiką. Pasakojimas pradedamas iš saugumiečio pozicijos: gilinamasi į jo mąstymą, elgesio manieras, būdo bruožus. Išryškėja jo, kaip turinčio galią, pasaulis: jaučiasi tvirtas, žinantis savo vertę ir jėgą, galinčią kitus sunaikinti. Visai kitoks NKVD persekiojamos šeimos, persmelktos baimės, gyvenimas: vaiko tėvas slapstosi nuo saugumo, galiausiai suimamas ir dingsta be žinios; tas pats po kurio laiko atsitinka ir su motina. Tad net namų erdvė patiriama kaip nesaugi, galinti bet

kada išduoti. Skirtingos perspektyvos (vaiko tėvų, saugumiečio) padeda atverti socialinį kontekstą, kuriame atsiduria šešiametis berniukas, dar nesuprantantis to, kas vyksta.

Šiame tekste atskleidžiama visai kitokia vaikystė nei M. Zālītės istorijoje apie Laurą. Bevardis berniukas – tarsi visų pokario vaikų metonimija. Jis mato, kas vyksta, bet dar nesupranta, ką tai reiškia, jam to niekas nepaaiškina. Vaikas greitai pasiduoda gražaus automobilio – naujutėlaitės „Pobedos“ – traukai, net neįtardamas, kad žaisdamas suteikia saugumiečiui nemažai informacijos: būtent dėlto dingsta tėvas, pražūva motina. Pasak knygos recenzento Antti Majanderio, berniukas į viską žvelgia kaip į pasaką, tik pabaigoje jaučiasi pasimetęs [8]. Šis vaiko pasaulis išsiskiria didžiuliu pasitikėjimu kitais, kuris pamažu yra griauamas, nes berniukas praranda viską: namus, tėvus, galiausiai jį likimo valiai palieka ir teta, kuriai leidžiama išvykti į Didžiąją Britaniją pas sutuoktinį. Ideologinė mašina, kurios simboliu tampa „Pobeda“, sutraiško šeimos gyvenimą. I. Taskos romane konfrontuoja žvilgsnis „iš viršaus“ ir žvilgsnis „iš apačios“, daugiausia dėmesio skiriant vaiko paprastumui, naivumui, negebėjimui numatyti pasekmių. Jo pasaulis išreiškiamas ne mąstymu, o pojūčiais, kurie nusėda atmintyje: pavyzdžiui, berniukas prisimena juodą sunkvežimį, sustojusį prie namų. Toks pasakojimo būdas yra dramatiškas, atskleidžiantis stipriojo ir silpnojo santykius, sovietinės sistemos blogį. Pasak filosofo Avishai Margalito, knygos „Atminties etika“ (*The Ethics of Memory*, 2002) autoriaus, mes turime prisiminti nusikaltimus žmogiškumui [9, 9]: šiame romane ta blogio auka yra šešiametis berniukas, bejėgis pasipriešinti represinei sistemai. Taigi komunikacinė moda, pasireiškianti šiame romane interdiskursyvumu, kasdienei aplinkai artima kalba, asmeniniais balsais, dramatiška maniera, tampa ypač efektyvi, paveiki, inspiruojanti etiniam angažuotumui.

IŠVADOS

Kultūrinė ir / ar komunikacinė modos – tai būdai užrašyti atmintį, konstruoti istorinį naratyvą, šiuo metu ypač populiarių Baltijos šalyse. Aptarus visus tris romanus, galima matyti, kaip nuo kultūrinės modos, ryškiausios R. Šepetytės romane *Tarp pilkų debesų*, pereinama prie komunikacinės, kuri ima rodytis M. Zālītės romane *Penki pirštai*, bet labiausiai atsiskleidžia I. Taskos romane *Pobeda 1946*. Ši moda sukuria stipriausią „realybės efektą“: toks pasakojimas apie sovietmetį negali palikti abejingų. Ir nors šie trys romanai yra skirtingi, visus juos jungia paprasti veikėjai, žvilgsnis „iš apačios“. Paauglės, šešiametis berniukas, penkiametės mergaitės liudijimai kuria jautrios atminties įspūdį, o tai jau komunikacinės modos privilegija.

Gauta 2018 04 05
Priimta 2018 10 23

Šaltiniai ir literatūra

- [1] BERNECKER, Sven. *Memory: A Philosophical Study*. Oxford University Press, 2009. 288 p.
- [2] CARPENTER, Susan. Not Just for Kids: 'Between Shades of Gray' by Ruta Sepetys [interaktyvus]. *Los Angeles Times*, March 27, 2011. Prieiga per internetą: <<http://articles.latimes.com/2011/mar/27/entertainment/la-ca-ruta-sepetys-20110327>> [žiūrėta 2018 01 25].
- [3] ERL, Astrid; NÜNNING, Ansgar (ed.). *Gedächtniskonzepte der Literaturwissenschaft: Theoretische Grundlegung und Anwendungsperspektiven*. Berlin, New York: Walter de Gruiter, 2005. 322 p.
- [4] ERL, Astrid. Narratology and Cultural Memory Studies. *Narratology in the Age of Cross-disciplinary Narrative Research*. Ed. S. Heinen, R. Sommer. Berlin, New York: Walter de Gruiter, 2009, p. 212–227.

- [5] ERLI, Astrid. Reading Literature as Collective Texts: German and English War Novels of the 1920s as Media of Cultural and Communicative Memory [interaktyvus]. *Frame. Journal of Literary Studies*, 18. 01. 2005. Prieiga per internetą: <http://www.tijdschriftframe.nl/category/18-12-public-memory-ii-2/> [žiūrėta 2018 02 25].
- [6] GAILĒ, Inga. Visi pirksti sãp [interaktyvus]. *Satori*, 19 02 2014. Prieiga per internetą: <https://www.satori.lv/article/visi-pirksti-sap> [žiūrėta 2018 01 27].
- [7] HELME, Peeter. Memories and History – Friends or Enemies? [interaktyvus]. *Estonian Literary Magazine*, Autumn 2016, No. 43, p. 24–29. Prieiga per internetą: https://estinst.ee/wp-content/uploads/2017/03/598_ELM_2016_43_www_150.pdf [žiūrėta 2018 01 20].
- [8] MAJANDER, Antti. Everyone Becomes a Victim in Ilmar Taska's Debut Novel [interaktyvus]. Portalas *estlit.ee*. Prieiga per internetą: <http://www.estlit.ee/elis/?cmd=writer&id=08891&txt=98760> [žiūrėta 2018 01 15].
- [9] MARGALIT, Avishai. *The Ethics or Memory*. Cambridge: Harvard University Press, 2002. 227 p.
- [10] MICHAELIAN, Kourken; SUTTON, John. *Memory* [interaktyvus]. Stanford: Stanford University, 2017. Prieiga per internetą: <https://plato.stanford.edu/entries/memory/> [žiūrėta 2018 02 20].
- [11] MUSTEIKIS, Audrius. M. Zalytė: skrydis su nepakeliama našta [interaktyvus]. Portalas *lzinios.lt*, 2016 05 13. Prieiga per internetą: <https://www.lzinios.lt/lzinios/kultura-ir-pramogos/m-zalyte-skrydis-su-nepakeliama-nasta/223029> [žiūrėta 2018 01 20].
- [12] RUŠENIECE, Līga. Māra Zālīte: Lidz piecu gadu vecumam uzaugu ar stāstiem par Latviju [interaktyvus]. Portalas *nra.lv*, 17. 12. 2013. Prieiga per internetą: <http://nra.lv/izklaide/108086-mara-zalite-lidz-piecu-gadu-vecumam-uzaugu-ar-stastiem-par-latviju.htm?cnr=6> [žiūrėta 2018 01 20].
- [13] ŠEPETYŠ, Rūta. *Tarp pilkų debesų. Iš anglų kalbos vertė L. Būgienė*. Vilnius: Alma littera, 2011. 336 p.
- [14] TASKA, Ilmar. *Pobeda 1946. Iš estų kalbos vertė D. Sirijos Giraitė*. Vilnius: Homo liber, 2017. 286 p.
- [15] WAGONER, Brady. Introduction: Remembering as a Psychological and Social-Cultural Process. *Handbook of Culture and Memory*. Ed. by B. Wagoner. Oxford: Oxford University Press, 2018, p. 1–18.

AURELIJA MYKOLAITYTĒ

Memory in Contemporary Baltic Literature

Summary

The goal of this article is to explore the concepts of memory and to explain specific features of a literary text. According to the German literary scholar Astrid Erll, a story could be presented in a cultural and/or a communicative mode. The analysis of the novels by Rūta Šepetyš, Māra Zālīte, and Ilmar Taska shows trends of structural models of the narrative. The author of this study comes to the conclusion that writers tend to express processes of remembering in different ways. The choice of the mode could possibly be understood as a strategy of communication: the framework of presentation of the narrated events indicates possible cultural effects of the literary text.

Keywords: memory, Baltic literature, historical narrative, cultural mode, communicative mode